

Redaktionelt

Begrebshistorien – sådan som den behandles i dette nummer af *SLAGMARK* – stammer fra Tyskland. Efter forskellige tilløb op gennem det 20. århundrede, springer en række forskellige projekter i 1960'erne og 1970'erne frem på den intellektuelle scene, der alle ser sig i forlængelse af en stærk tradition for at historisere de emner og genstande, der behandles – det være sig politik, kunst eller filosofi. Denne tradition, der ofte spores til Hegel og frem for alt den historiske skole, kan siges at udgøre forhistorien til begrebshistoriens specifikke interesse for ord. I forsøget på at skaffe sig en forholdsvis konkret genstand at bedømme intellektuelle udviklinger ud fra, søger begrebshistorien i dens forskellige varianter at fokusere på sproget som et udgangspunkt for menneskets omgang med verden. Her er det særligt begrebet, og det at begrebsliggøre sin omverden, der stikker frem. Man fristes til at påstå, at begrebshistorien og dennes krav om at bestemme alle sproglige udsagn ud fra deres egen tid, lige så stille får karakter af et paradigme for alle de humanistiske og sociale videnskaber. Undervejs i denne proces bliver begrebshistorie nærmest lig med den form for historisk arbejde, der ønsker at forholde sig til den intellektuelle histories materielle karakter uden samtidigt at komme under mistanke for filosofisk naivitet.

På trods af de mangfoldige måder begrebshistoriske studier har manifesteret sig på har *SLAGMARK* valgt at fokusere på Reinhart Kosellecks (1923-2006) variant. I det lille opslag ”Stikord: Begrebshistorie” fra 2002 fastholder Koselleck det fokus på sproget, der har optaget ham lige siden 1950'erne. For Koselleck lader sproget sig ikke beskrive som et ’epifænomen til en såkaldt virkelighed’, men må i stedet betragtes som en irreducibel kategori, som en forudsætning for at der overhovedet gøres erfaringer og skabes virkeligheder. I en begrebshistorisk optik er dette det nødvendige udgangspunkt for en historisk betragtning, der på den ene side tillader begreber at være indikatorer på

forgangne virkeligheder og faktorer i etableringen af selvsamme virkelighed.

Ud fra dette udgangspunkt forfølger begrebshistorien de betydningsmæssige forskydninger i begreber i takt med at virkeligheden og vor måde at tale om den på forandrer sig. Begrebshistorien foretrækker da også at tale om forskellige historiske tider, om forskellige måder at erfare og etablere forventninger til historien på, i stedet for at tematisere tid som sådan – som det ofte er foregået hos en række filosofiske inspirationer som fx Martin Heidegger og Hans-Georg Gadamer. Kongevejen til disse forskellige tider er for Koselleck og mange af hans kolleger begrebet. Begrebet kan åbne op for forskellige tiders menneskelige forventninger, ønsker, ængstelser og rædsler. I kraft af sprogets temporale karakter har en række svært udryddelige grundbegreber en evne til at opsamle erindringer, tradition og fortid, samtidig med at der i de selvsamme begreber ligger udkast, håb og visioner for fremtiden.

De enkelte begreber lader sig kort sagt beskrive som et forsøg på at definere og dermed samle virkeligheden under ét. Idéhistorie kan – når den finder sig en begrebshistorisk form – betragtes som tilbagerulningen af disse forsøg på at definere virkeligheden sådan som de har udviklet sig historisk.

I dette nummer af *SLAGMARK* er vi frem for alt glade for, at kunne præsentere et bidrag af den nyligt afdøde Reinhart Koselleck – manden der om nogen lader sig identificere med begrebshistoriens teori og praksis. Begge dimensioner lader sig genfinde i artiklen ”Dannelsens antropologiske og semantiske struktur”. Heri fokuserer Koselleck på dannelsesbegrebets udvikling de sidste 200 år, sådan som dets særlige tyske tematisering har fundet sted via termen ’Bildung’ – et ord, hvis medbetydninger vanskeligt lader sig direkte oversætte til andre sprog. Bestræbelsen hos Koselleck er at vise dannelsens særegne beskaffenhed, sådan som den har fundet sit udtryk i et omfattende materiale. Dette materiale kan ifølge Koselleck syntetiseres til en række idealtypiske træk eller strukturer for dannelsen. I stedet for en håndfast definition af begrebet søger Koselleck at tydeliggøre dannelsens historiske egenart ved at fremvise dens konturer, konstellationer og mange sproglige tilsynkomster.

Oven på denne dannelsesmæssige tour de force, bringer vi artiklen ”Åndens pyramider. Om den begrebshistoriske bevægelses hastige fremkomst, usynlige dimensioner og pludselige aftagen”, af Professor Hans Ulrich Gumbrecht, der kan ses som et frækt forsøg på at historisere selve den begrebshistoriske bevægelse. I et tilbageblik over de begrebshistoriske storværker, som Gumbrecht i dag vælger at karakterisere som ’pyramider’, som arkiver over en række videnskabelige bestræbelser vi ikke længere fuldt ud kan dele, giver Gumbrecht – der selv har været en del af bevægelsen – et vue over mange af de centrale aktører og udviklinger inden for feltet. I forsøget på at godtgøre, at begrebshi-

storiens ikke længere besidder samme pioneragtige status som tidligere, leveres der en spændende gennemgang af begrebshistoriens opstart, dens modning og dens aktuelle situation.

Gumbrechts påstand om en 'arkiveret' begrebshistorie imødegås allerede i vort næste bidrag "Begrebshistorien efter Koselleck", i hvilket Lektor Jan Ifversen netop understreger det potentiale, begrebshistorien – og her særligt Kosellecks – har haft for hele tiden at videreudvikles og kaste nye indsigter af sig. Ifversens bestræbelse er således at vise, hvilke problemstillinger der vedvarende udfordrer de mange personer, der arbejder med begrebshistoriske studier. Ifversens artikel lader sig beskrive som en oversigt over visse begrebshistoriske problemfelter, fx hvad et begreb overhovedet er, hvad kontekstens rolle spiller for begreber, og hvordan handling forholder sig til begreber. Samtidig er artiklen også en nyttig indgang til det væld af forskellige studier, der er pågående, og som kunne tænkes at finde sted i fremtiden.

Vi forlader dog ikke emnet 'den nyere begrebshistorie', idet Ph.d.-studerende Jeppe Nevers i sin artikel "Spørgsmålets politik. Om Kari Palonen og den nyere begrebshistorie" fokuserer på en række udviklinger, der ikke mindst er foregået i regi af *History of Political and Social Concepts Group*, hvor den finske politolog Kari Palonen har spillet en større rolle som brobygger mellem den tyske begrebshistorie og 'Cambridgeskolen' inden for intellektuel historie (bl. a. Quentin Skinner og John Pocock). Som en del heraf fremstiller Nevers Palonens greb om politik-begrebet, der består i en opløsning af dets enhedslige karakter i en række topoi – i en række forskellige idealtypiske bestemmelser, der ganske vist hele tiden finder forskellige historiske udfoldelser.

Oven på disse stadig mere friske perspektiver på begrebshistorien, foretager Ph.d.-studerende Niklas Olsen en intellektuelt-biografisk fremstilling af et af begrebshistoriens begyndelsepunkter. I sin artikel "En partisan i kamp for historier i flertal. Reinhart Kosellecks historieteoretiske alternativ til historiefilosofien", peger Olsen således på, at begrebshistorien, og det dermed forbundne leksikon *Geschichtliche Grundbegriffe*, lige så meget bør ses som et led i Kosellecks overordnede opgør med den universalistiske historiefilosofi, der frem for alt lader sig identificere i oplysningstiden, og som Koselleck – i tråd med filosofen Karl Löwith – anså for at være en sekularisering af tidligere kristen eskatologi. Olsen viser, hvorledes dette ærinde udfoldede sig i en række kritiske studier, bl.a. i værkerne *Kritik und Krise* (1959) og *Preußen zwischen Reform und Revolution* (1967), men også hvorledes Koselleck herigennem blev ansporet til at udvikle sine egne forestillinger om forskellige tidslige lag i historien.

Som afslutning på dette nummers tema, leverer Ph.d.-studerende Frank Beck Lassen i artiklen "Tyver! Til sekulariseringens semantik" en kritisk replik til det sekulariseringsbegreb, der på udtalte måder strukturerer den

historiske forståelse hos Reinhart Koselleck. Ved at pege på et metaforisk lag i sekulariseringsbegrebets semantik, som begrebshistorien med sit specifikt begrebslige fokus til tider har vanskeligt ved at få øje på, peger Lassen på en række sproglige fænomener der kan supplere og raffinere Kosellecks variant af begrebshistorien.

SLAGMARK har vanen tro også et intermezzo ved siden af tema, der denne gang er reserveret til den amerikanske politiske tænkter Francis Fukuyama, der i tiden umiddelbart efter Murens fald vandt berømmelse og berygtelse ved at gentage Hegels (og Marx') erklæring om historiens afslutning, denne gang i det liberale parlamentariske demokrati og kapitalismen. Intermezzoet indledes af Fukuyama selv, der i efterordet til 2006-gendgivelsen af *The End of History and the Last Man* (opr. 1992) med titlen "Efter 'historiens afslutning'" vurderer sin tese om historiens afslutning, svarer på nogle af sine mange kritikere, forholder sig til forskellige emner som islam, den tredje verden, EU, politisk legitimitet, teknologi osv. og som tager direkte fat i den ofte diskuterede modstilling mellem ham selv og hans gamle lærer, Samuel Huntington, der i sin *Clash of Civilizations* fra 1996 lancerede en anden og mere dystre diagnose af verdens tilstand end Fukuyama.

Næste bidrag er om Fukuyama, hvor Sune de Souza Schmidt-Madsen i "Frihed, Lighed og Det Muslimske Broderskab – Francis Fukuyama og demokratiets vilkår efter d. 11. september", mere eksplicit tager fat i Fukuyamas tanker omkring islam og dens forhold til modernitet, demokrati og frihed. Schmidt-Madsen viser udviklingen i Fukuyamas forfatterskab fra *The End of History* og helt frem til i dag, efterhånden som religion – og særligt islam – bliver en væsentlig faktor i såvel indenrigs- som udenrigspolitik. Fukuyama har forholdt sig meget offensivt i forhold til dem, der mente at terrorangrebet 11. september 2001 modbeviste hans teori og bekræftede Huntingtons. I denne artikel diskuterer Schmidt-Madsens Fukuyamas svar, der snarere ser islamismens fremkomst som et forvarsel om historiens afslutning også i den muslimske verden end som en genoplivning af historiens konfliktualitet.

SLAGMARK afsluttes som altid med en fyldig anmeldersektion, der vurderer og diskuterer bøger og tidsskrifter med idéhistorisk relevans. God læselyst!